

Cemal Süreya (1931, Erzincan - 9 Ocak 1990, İstanbul)

Şair, yazar ve çevirmen. 1954'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümünü bitirdi. Maliye Bakanlığında müfettiş yardımcılığı ve müfettişlik görevlerinde bulundu; 1965'te ayrıldığı müfettişlik görevine 1971'de yeniden döndü; 1982'de müşavir maliye müfettişliğinden emekli oldu.

Cemal Süreya, emekli olduktan sonra, yayınevlerinde danışman ve ansiklopedilerde redaktör olarak çalıştı. Birçok dergide yazıları ve şiirleri yayımlandı. Ölümünden sonra adına bir şiir ödülü kondu.

İkinci Yeni hareketinin önde gelen şair ve kuramcılarında sayılan Cemal Süreya, çok sayıda kuramsal ve edebi eseri Fransızcadan Türkçeye kazandırmıştır.

Cemal Süreya'nın Fransızcadan Türkçeye kazandırdığı *Gök Cephesi (Front du ciel)*, ilk olarak 1968 yılında Cem Yayınevi tarafından yayımlandı.

Eserin önceki basımı:
1968, Cem Yayınevi, İstanbul

Nguyen Dinh Thi

GÖK CEPHESİ

ROMAN

TÜRKÇESİ

CEMAL SÜREYA

*yordam
edebiyat*

Yordam Edebiyat: 108 • **Gök Cephesi** • Nguyen Dinh Thi
ISBN 978-605-172-461-4 • *Türkçesi*: Cemal Süreya
Düzeltilme: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
Birinci Basım: Ekim 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

GÖK CEPHESİ

ROMAN

ÖNSÖZ

Madeleine Riffaud

Belirsiz zaman aralıklarıyla kesik kesik yazılan ve uzun yolculuklar sırasında bir askerin bir yere sokuşturabileceği kadar ufak olan bu kitap çok önemli bir belge niteliğindedir.

Kuzey Vietnam'da askerî bir üste görevli bulunduğu sırada, Vietnamlı bir yazar tarafından, 1966 yılında beş on hafta içinde yazılmıştır.

Vietnam, tarihinde ilk defa bir havacılık serüvenine girmiş bulunuyor. *Gök Cephesi*'nin bir özelliği de binlerce yıllık bir geleneği olan bir edebiyata uçak ve makine temalarını getiriyor olmasıdır.

Yazar Nguyen Dinh Thi kırk üç yaşındadır ve Vietnam'ın en gözde genç yazarlarından biridir. Ünü bütün ülkeye yayılmış yazar, Hanoy ve Hayfong Üniversitelerinde okudu. Daha üniversite öğrencisiyken ilericilerin safında Vietnam'daki devrim hareketlerine katıldı; el altından halka dağıtılan imzasız şiirler ve şarkılar yazıyordu. 1942'de ve daha sonra 1944'te iki kere tutuklandı. Ağustos devriminin zaferinden sonra, Nguyen Dinh Thi'yi Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Kültür Komitesinde genel sekreter olmuş görüyoruz. 1946'da, *Bir Hanoy'lunun Türküsü* adlı büyük lirik şiirini yazıp bitirmesi bu döneme rastlar; çağdaş Vietnam edebiyatının en kalıcı ürünlerinden biri olarak bakılan ve daha şimdiden klasikleşmiş olduğu kabul edilen bu eserin sözleri gibi müziği de kendisine aittir. Millî radyonun sinyal müziği bu eserden alınmıştır. Bugün de radyo yayınları

başlar ve biterken başkentın bütün hoparlörlerinden bu müzik duyulur; her alarm işaretiyle birlikte ve Amerikan uçaklarının Hanoy'u her bombalayışında da aynı müziği işitirsiniz.

Nguyen Dinh Thi, ilk romanı *Baskında'yı* 1951 yılında yayımladı. 1947'den Cenevre anlaşmalarına (1954) kadar, yazmayı ve ormanlarda yayımlanan gazetelerle ilişkilerini hiç kesmedi; *Duru Irmak* (1948), *Dört Numaralı Sömürge Yolu* (1949 ve 1950), *Kara Irmak* (1952) bu dönemin eserleridir. Daha sonra Dien-Bien-Fu askerî hareketlerine katıldı. Bir ara bağılı olduğu birliğin siyasi komiserliğini yaptı.

Barışın sağlanmasından sonra askerî birliğiyle birlikte Hanoy'a döndü. Hayfong milletvekili seçildi, 1955'te Yazarlar Birliği genel sekreteri oldu.

Yayımlanmış birçok şiir ve hikâye kitabı vardır. Ama asıl önemli eserinin bir triloji olacağı öngörülüyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında Vietnam halkının yaşantısını türlü yönlerden çarpıcı ve kalıcı çizgilerle belirleyen bu büyük çalışmanın ilk cildi *Engeller Aşılırken* adıyla 1962 yılında Hanoy'da yayımlandı.

Kuzey Vietnam'daki bütün sanatçılar gibi Nguyen Dinh Thi de Amerikalıların Tırmanma hareketinin ilk sıralarında ülkenin en sıcak bölgelerine çekilmişti. 17. enlem dairesinin pek uzağında olmayan bir uçaksavar bataryasında hizmet ettiği sıralarda, 1966'da, yeni bir hikâye yazdı: *Vao Lua*.

O yazın sonlarına doğru ben de Hanoy'da bulundum ve Nguyen Dinh Thi'nin kuşağından birçok yazar ve sanatçının cepheye gittiklerine tanık oldum. Hepsi de en ufak bir kaygı belirtisi göstermeden üniformayı üstüne geçiriyor, iyimserliğini ve neşesini hiç mi hiç yitirmeden ateşin ortasına atılıyordu; hem de edebî taşanlarını düşünmeyi -şiirmiş, hikâyeymiş, denememiş- hiç aksatmadan. Ne saklayayım, bana dehşet vermiş, içime işlemişti bu manzara.

Thi'nin torbasında, kıvrılınca kocaman bir tomar meydana getiren bir bölük kâğıt vardı: Notlar, müsveddeler. Konakladıkları yerlerde, dinlenme saatlerinde, şöyle bir göz atmak, bazı düzeltmeler yapmak için yanında taşıyordu bunları. Yukarıda sözünü ettiğimiz trilojinin ikinci cildini o yıl yayımlamak istiyordu. Bu işe hazırlanıyordu bir yandan da.

Şimdilerde savaş sürüp gidiyor; acaba yazar şu anda nerede? O ikinci katılmasından hemen birkaç ay sonra, bombardıman altındaki Hanoy'da elinizdeki kitap, *Gök Cephesi* yayımlandı. Ve okurlar tarafından hemen kapışıldı. Bir hafta içinde tükendi. Gerçi hemen ikinci baskısı yapıldı ama bugün de bu eseri Kuzey Vietnam'daki kitapçıların vitrinlerinde öyle kolayca bulmak mümkün değil. Okurun köy kitaplıklarından, işyeri kitaplıklarından alıp okuyabilmesi için de en az bir ay önceden kaydını yaptırıp sıraya girmesi gerekiyor.

Vietnam'da okuma oranının çok yüksek olduğu bilinen bir şeydir. Kuzey'de ve özellikle F.N.L. (Güney Vietnam'ı kurtarmak için Ulusal Cephe) tarafından kurtarılmış bölgelerde halk, romanlara, şiirlere, tiyatro oyunlarına, filmlere ve müziğe hayati bir ihtiyaç olarak sarılmaktadır. Ağır bombardıman uçaklarının gece gündüz demeden tarayıp durduğu o en çok yıkılmış, en çok hasar görmüş bölgelerde bile Vietnamlıların bir sinema ya da tiyatro seansında hazır bulunabilmek için, bardaktan boşanırcasına yağın yağmura aldırış etmeden on beş kilometrelik yolu yürüye yürüye teptikleri sık görülen olaylardandır. Bu gösteriler, çok defa oyuncuların ya da seyircilerden birinin evinde yapılır.

Gök Cephesi, bombalar altındaki Vietnam'da elbette çoksatılan bir kitap olacaktı. Yıkılmış ocağını kaçınıcı defadır yeniden onarmaya, yeniden kurmaya çalışan hangi köylü, yeraltı okullarında okumak zorunda kalan hangi yumurcak bu Mig'leri sevmeyiz, 7. filonun sabıkalı ve amansız gök korsanlarına sataşmaya cesaret eden bu savaş kırlangıçlarına hayran olmazdık?

Havacılık tarihinin yıkıcılık ve ölümcüllük yönünden en müthiş darbelerine, girişimlerine karşı yaşamasını, üretimini, kavgasını sürdürüp giden o halk için yazıldı *Gök Cephesi*. Bizde büyük bir ilgi ve tutku uyandırması da bundan ileri geliyor.

Yazar burada Kuzey Vietnam'daki günlük hayata ve bu ülkenin genç hava ordusuna dair yöneltilebilecek bütün soruları dolaylı bir şekilde cevaplandırıyor. Hava savaşının bütün bütüne Vietnam'a özgü yöntemlerini, uzun bir gerilla döneminin deneyleriyle elde edilmiş bir teknik gelişmeyi ve o şaşmaz isabet gücünü anlatıyor.

Bir savaş günlüğüdür *Gök Cephesi*; romanımsı bir biçim verilme çalışılmış bir savaş günlüğü, aynı zamanda da bir aşk hikâyesi.

Bugün yüzlerce Luong, yüzlerce Toan vardır Vietnam'da. Ben çoğuna rastladım, birçoğuyla tanıştım bunların. Yaşları on sekiz civarındadır. Ve henüz bir otomobile binmeden kendilerini bir uçağın kumanda yerinde görmüşlerdir. Yüzlercesini, yüzlercesini gördüm.

Nguyen Dinh Thi, Vietnam hava ordusunun ilk kuruluş günlerini anlatıyor; çok kere büyük bir mizahla verilen ve inanılmazmış gibi görünen olayların hepsi de aslında olmuş şeylerdir, gerçektir. IX. bölümdeki büyük savaş da sanırım 1966'da sonuçlanan ve Amerikan Hava Kuvvetleri personelinin aslarından birinin, Kumandan James Kessler'in tutsak edildiği çatışmadan esinlenilerek yazılmıştır.

Roman sanatı, bir anlatım tarzı olarak Vietnam edebiyatında yeni yeni görülmeye başlayan bir edebiyat türüdür. İlk romanların bu ülkede belirmeye başlaması *Gök Cephesi* yazarının doğum tarihi olan 1921'den pek geriye gitmemektedir.

Bu biraz da şu demek: Okuyacağınız eser, sadece çok önemli bir belge olmak niteliğiyle kalmıyor, aynı zamanda Batı dillerine

ilk çevrilen, Batı ülkelerinde ilk yayımlanan Vietnam romanı olmak özelliğini de taşıyor.

Defalarca yüzyıllanmış millî bir edebiyatın tahtı üstünde güçlü bir tomurcuk halinde beliren mensur Vietnam romanının, geriye doğru bakarsanız, çok derin kökleri, çok ünlü ataları vardır. Bununla, klasik manzum romanlardan söz etmek istiyorum. Hepsi de üçer dörder bin mısralık bu dev eserlerin ikisinin adını burada analım: Nguyen Du'nün *Kiyö'sü* (Amerikan tırmanma hareketine rağmen bütün Kuzey Vietnam 1966'da bu büyük sanatçının ölüm yıldönümünü kutlamıştı), ve Nguyen Dinh Çiö'nün (1822-1888) *Luc Van Tien* adlı eseri. Bu sonuncuya "Güney Vietnam Destanı" da denilmektedir.

Çağdaş Vietnam romanının tekniğini de ana unsurlarını da kök halinde, beş yüz yıldan beri halkın ezbere bilip okuduğu o manzum eserlerde bulabilirsiniz. Pırıl pırıl ve saydam bir dille yazılmıştır bunlar; 6-8'lik bölümler halinde çok veciz ifadeler ve bunlara uygun biçimlere dökülmüştür; hele aradaki müzik parçaları! Yabancı dile aktarılması konusunda ilk bakışta çevirmenin cesaretini kıracak kadar güçlüklerle doludur bunlar.

Gerçekten, bir Vietnamlı yazar, halkının geleneklerinden ne kadar vazgeçemiyor, ulusal dilinin ince ayrıntılarına ne kadar fazla giriyorsa, eserindeki düşünceleri ve imgeleri yabancı dillerde karşılamak imkânı da o kadar azalıyor. Nguyen Dinh Thi'nin anlatımı böyle bir anlatımdır. Hele çağdaş şairlerin çevrilmesi hemen hemen imkânsız gibidir. Sözelimi Vietnam'ın Puşkin'i diyebileceğimiz ünlü şair To Hu'nun şiirlerini çevirmek öylesine güçtür ki bu yönden Batı dünyası için bir meçhul olarak kalıp gidebileceğini söyleyebiliriz.

Gök Cephesi, savaşçıların gömlek ceplerinde taşıdıkları ufak defterlerden birine günü gününe alınmış kısa notlardan meydana gelmiştir. Nguyen Dinh Thi, eserini tamamlamak için arada sırada elde edebildiği boş vakitlerden yararlanıyordu;

çünkü böyle zamanlarda çekilecek bir köşe, yalnız kalabilecek bir barınak bulabiliyordu. Sıkışık bir durumda ve savaş içinde yazıldığı halde, bu hikâye duru ve açık bir Vietnamca ile kaleme alınmıştır; ayıklanmış bir anlatıma başvurulmuş, isteyerek bazı ölçülere, duraklara yer verilmiştir ve her satıra bir iç müzik katılmıştır.

Bunu aynen, değerini yitirmeden, kendi özelliklerine bağlı kalarak çevirmeye çalışmak ha deyince yapılacak işlerden değildi, hatta imkânsızdı.

Denebilir ki Nguyen Dinh Thi, Mig'ler üstüne yazdığı bu kitapta daha da karışık ve güç ikinci bir konuda da at oynatmakta, meydan okumaktadır.

Bağımsızlığına kavuştuktan sonra Vietnam'ın teknik yönden çok hızlı bir gelişim sürecine, büyük bir aşamaya girdiği görülüyor. Eskiden beri Vietnamcada bilimsel kelimeler, geometri, fizik, kimya terimleri çok azdı. Hele tepkili uçaklarla ve bu uçakların makine ayrıntılarıyla ilgili kelimeler hemen hemen hiç denecek kadardı.

Dili teknik aşamaya uydurmanın üç yolu vardı: ya yabancı kelimeler (İngilizce, Fransızca, Rusça), okudukları gibi Vietnamcaya alınacak, ya eski Çin Vietnamcasının bilimsel kelimelerinin anlamca genişletilmesine çalışılacak, ya da Vietnamca kelimelerden yeni kelimeler türetilecekti.

Sonuncu yolun bir çözüm şekli olarak kabulüne karar verildi. Vietnam yöneticileri, son yıllar içinde, Vietnam geleneklerini göz önünde tutarak, otuz bin kadar kelime yaratılmasıyla sonuçlanan bir çalışma düzenine girmiş bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı sıralarında başlayan bu çalışmalar öyle büyük bir gelişim göstermiştir ki 1950'li yıllarda üniversitelerdeki ve yüksek okullardaki öğrenimin Vietnamca yapılması imkânı doğmuştur. Dil çalışmalarına yöneticilerin nasıl bir önemle eğildiklerini göstermek için başbakanın sözlerini tanık olarak gösterebiliriz. Başbakan Fam Van Dong, korkunç Amerikan

hava akınlarının yapıldığı bir sırada, Hanoy’da, Vietnamcanın arınmasını ve dil devrimini savunmak için yapılan bir açık oturumda şu sözleri söylemişti:

“Dil devriminde kazandığımız bu büyük başarı, yüce ulusal bilincimizin ayrı bir kanıtı olmuştur.”

Bu konuşma, dil devrimi yönünden yöneticilerin tavrını açıkladığı gibi başarılması istenen işleri de belirtiyor. Başbakan, aydınları ve teknisyenleri yeni bir gramer hazırlamaya, teknik kelimeler için yeni bir sözlük yapmaya, dildeki yabancı kelimeleri yavaş yavaş atmaya çağırıyordu. Bu arınma öyle yapılmalıydı ki tamamen Vietnamca kelimelerden meydana gelmiş, herkesin anlayabileceği ve Vietnamlı bir kulağa hoş gelen bir dil elde edilmeliydi.

Hiç kuşkusuz, Nguyen Dinh Thi, Mig’lere senfoni olarak hazırladığı bu *Gök Cephesi*’ni yazarken yukarıdaki öğütlere uymayı da bir görev bilmişti kendine. Bizdeki bazı savaş pilotlarının hava serüvenlerini anlatan kitapların genellikle İngilizce deyimlerle tıka basa dolu olduğunu görürsünüz. Sözelimi Clostermann’ın *Le Grand Cirque* (Büyük Sirk) adlı eseri böyledir. Oysa Nguyen Dinh Thi’nin hikâyesi bu yönden tamamen değişik bir niteliktedir; o, daha çok halkın yarattığı bazı terimlerle, yalın kelimelerle anlatıyor her şeyi.

Nguyen Dinh Thi, okurlarına bir hava savaşının heyecan verici olaylarını anlatabilmek için daha çok halk imajlarına başvuruyor, mızrakla, kılıçla ya da yumruk yumruğa yapılan geleneksel mücadelenin figürleriyle kıyaslamalar yapıyor.

Vietnam’dan uzaklarda yaşayan bir okur, bu ülkenin gününde olduğu gibi, 17. enlem dairesinin kuzeyinde bugün çok zengin çağdaş bir edebiyatın varlığını keşfedince şaşıracaktır belki de. Korkunç bir savaşın ortasından yükselen bu sesler, gençlikle, bulunmaz bir iyimserlikle dolu bu sesler, kendi savaş-

larını şakıyor. *Gök Cephesi* de böyle, o da genel kuralın dışına çıkmıyor, kendi savaşının, kurtuluş savaşının türküsünü söylüyor o da.

Bir savaşçı yazdı bu kitabı. Savaşın kesilmek bilmez ateşi içinde, cehennem kusan silahlar içinde yazdı. Ve sonsuz derecede yumuşak ve sevecen olan bu kitap yer yer sisli bir şiire dalıp çıkıyor, tıpkı Vietnam manzaraları gibi. Bağırmadan konuşuyor, gereksiz gösterilere, büyük laflara, sloganlara başvurmuyor, tıpkı savaşta uçakları radyoyla yöneten bir subayın sesi gibi, yükseltmiyor sesini, alçak sesle anlatıyor ne anlatıyorsa.

Kahramanlık... Vietnam'da kahramanlık bir efsane olmaktan çıkmıştır artık. Kutsal efsane kişilerine rastlamak için yazarın evinin kapısından şöyle bir iki adım dışarı atması yetmektedir. Savaş da zafer de günlük olaylardan herhangi biri olmuştur bu ülkede; kadınlar ve çocuklar dâhil, bütün bir halkın içinde bulunduğu küçük ve herhangi bir olaydır kahramanlık.

On, on beş düşman uçağına ikişer ikişer saldıran Mig pilotlarının, kendilerini piriç tarlalarını ateşle süren Amerikan makinelerine karşı mahalli bir silah yaratan Güneyli köylülerden daha seçkin gördükleri yoktur. Ne de tüfeğini düşman bir hedefe doğrultmuş Hanoylu bir genç kız olan Tuyen'den daha cesur.

Gök Cephesi'yle birlikte çağdaş Vietnam romanı uluslararası edebiyata ilk adımını atmış oluyor.

Bu hikâyenin altında yatan anlamı bir şifre çözer gibi çözmelerini Pentagon'daki uzman kişilere öğütlersek, bilmem, boş bir çabada mı bulunmuş olacağız?

I

GECE. Havaalanının yolu durmaksızın gidip gelen askerî ekip-
lerle dolu. Hepsi de ağaç dallarıyla, otlarla kamufle edilmiş.

Taşıtlar tıklım tıklım; makinistler, mühendisler, erler, ulaş-
tırmacılar, meteoroloji birlikleri, donatımcılar, levazımcılar, ge-
nel kurmaya bağlı subaylar...

Birer çizgi gibi dümdüz uzayan pistlerde her biri bir tepkili
uçak çeken kamyonların gölgeleri... Kuyrukları kalkık bu dev
kuşlar, uysal ve sessiz bir şekilde kendileri için önceden belir-
lenen yerlere kayıyor, lambaların yanından ışık külçeleri yan-
sitarak geçiyorlar. Makinistler, daha şimdiden şiş karınlı sarnıç
kamyonlar ve uzun boruları yerde sürünen jeneratörler arasın-
da, *savaş kuğularının* çevresinde çalışmaya başlamışlar.

Karanlıkta birden hıçkırık tutmuş bir motor sesi duyuluyor.
Uluyan reaktörler ve kızıl alevden bir şerit püskürten bir jet ge-
cenin mürekkep rengini yırtıyor. Pistin öbür tarafından başka
bir ses geliyor, sonra daha başka bir ses, sonra daha da başka bir
ses. Yıldırımlar ve şimşekler içinde uyanıyor toprak.

Bu araba her sabah, daha tan atmadan gider ve uçuşa çıkacak
pilotları toplar.

Luong, arkadaşlarıyla birlikte istasyonda bekliyor. Kuvvet-
li ve ılık bir muson rüzgârı var. Serseri bir iki yağmur damlası
gelip gelip sokak fenerinin yuvarlak ışığına tebelleş oluyor. As-
lında istasyon ya da oto garajı dediğimiz yer, bir üç yol ağzından
ibaret; düşmandan alınmış tahtalarla yapılmış birkaç bank var
burada, adamlarımız oturmuş. Karargâh ötede iyice karanlığa
gömülü. Işığı yanan tek bir bina seçiliyor uzaktan. Açık bir ka-
pının kızıl dikedörtgeni içinde kaynaşan bir sürü gölge: kimileri
içeri giriyor, kimileri çıkıyor; mutfak olacak burası.

“Yağmur sahiden yağmaya başladı çocuklar.”

Takım kumandanı Ban, ekmek ağacının meyvesi gibi tostoparлак bir adam; avcunu açarak elini rengi beyaza dönen göğezatıyor.

Otların üstüne diz çöken ve düşen yağmur damlaları altında sırtını kamburlaştıran So hemen hükmünü veriyor: “Yok canım, geçip giden bir bulut bu; birazdan bir şey kalmaz.”

Tam bu sırada yağmur sicim gibi yağmaya başlıyor. *Araba* geliyor: tentesiz bir kamyon. Şoför başını dışarı uzatıp bağırıyor: “Hadi, dördüncü takımdaki arkadaşlar!”

Ayakkabıların çakıllı kumda çıkardığı gıcırdamalar, kamyonu tırmanırken ayakların karoser korkuluklarına çarpması ve ufak bir motosikletin patpatları; onun ardında Kay, birliğin siyasi komiseri, ata binmiş: çok rahatsız bir oturuş.

“Ahh Kay! Sen bizi bugün toprağa bağlı tutacaksın galiba!”

“Vah! Vah! Derdini git de kumandana anlat sen!”

“Korkmayın canım. İş genelkurmay yürüttükçe her şey garantilidir.”

Motosiklet uzakta daha. Luong kamyonu tırmanıyor ve Toan'ın yanına çöküyor. Toan, aralarında en genci, birliğin gülü. Kamyon zangır zangır, tepenin yamacında yeni taş döşenmiş yolu tutuyor.

“Luong, yarın mıydı senin izin?”

“Öyle. İki gün izinliyim.”

“Çok da kısa, değil mi?”

Toan, cebinden bir paket *Dien Bien* sigarası çıkarıyor, hepsi de başlarını yanan çakmağın üstüne eğiyor.

“İki gün... Az mı iki gün?” diyor Luong. “Babamızın evinde miyiz burada? Kız kardeşim uzakta oturuyor ama bütün bir geceyi birlikte geçirebileceğiz onunla. Otobüs durağından köye on beş kilometrelik bir mesafe var, bisikletle gidiliyor oradan oraya kadar.”

“Buraya geleli beri ilk defa mı evine gidiyorsun?”

“Ordu saflarına katıldıktan sonra ilk defa mı gidiyorsun, diye de sorabilirsin. Evet ilk defa. Aklımda iyi kalmışsa, 1959’dan beri.”

“Yeğenine bir hediye götürmeyi düşündün mü?”

“Düşünmez olur muyum hiç,” diye cevap verdi Luong güler-
rek, “ağaçtan bir Mig modeli yonttum ona.”

Gökkubbe yukarılarda usul usul aydınlanmaya başladı. Son yıldızlar göz kırpmıyor ve teker teker silinip gidiyor. Kamyonun ardında bıraktığı mesafelerin rengi pirinç tarlaları boyunca turuncudan ateş kırmızısına dönüyor. İri iri bulutlar, saçaklı bulutlar, salkım salkım bulutlar... Aralarından göğün mavi teni bir görünüyor bir kayboluyor.

Şafağın yağmuru vakte bir tazelik kattı. Rüzgâr geride kalan şeyleri, yolun iki yakası boyunca dalgalanıp köpüklenip duran pirinç tarlalarını uyandırıyor. Gün daha yeni yeni ağarayıp dediği halde işçi kollarının tarlalara çıktıkları görülüyor; onarıyorlar, düzeltiyorlar, ayıklıyorlar; çoğu kadın bunların, ya da çocuk.

Uzakta bambu çitlerinin arkasında harman döverlerini yüklenmiş yürüyen gölgeler seçiliyor. Pazara gider gibi art arda sıralanmışlar, değneklerinin üstüne dayanarak geriniyorlar.

Kien eliyle onları gösteriyor:

“Yurttaşlarımız *so-tan* yapıyor,”* diyor.

Gerçekten de öyleydi. Gecenin bitimine yakın uykusu bölünen Luong, bu köylerden doğru gelen bir ses işitmişti: bir ses borusuyla, ısrarla verilen bir işaretti bu.

Kaç gündür düşman buraları kollamaktaydı, demiryolunun üstündeki köprüyü bombalamak için gelip gelip gidiyordu Amerikan uçakları. Uçak alanının dolayları, kaç kere tehlikeyle burun buruna gelmişti. Bir gün önce, F-105’lerden biri köprü-

---

* So-tan yapmak, sözlükte “boşaltmak” anlamına geliyor. Ancak Vietnamlılar, daha geniş ve dolaylı bir anlam kazandırmışlar bu söze: savaş ve üretim gücünü artırmak için insanların ve malların geniş bölgelere dağıtılması demek. Böylece uçak bombardımanlarında daha az kayıp verilmesi sağlanmaktadır.

nün savunma gücünü yakından yoklamıştı. Ancak topçumuzun şiddetli cevabı karşısında bombalarını gelişiğüz ve hedefin bir kilometre kadar uzağına atarak uzaklaşmak zorunda kalmıştı.

Şimdi yeni bir hava hücumu bekleniyor işte. Bu yollardan geçen herhangi bir kimse hemen anlayabilir bunu. Ne var ki bu köyler ihtiyat tedbirlerini, her gün, önceden almasını biliyor; yaşlılar ve çocuklar şafak sökmeden önce birbirlerinden ayrılıyor ve köylerini terk ediyorlar. Beş kilometrelik, yedi kilometrelik bir alana dağılıyorlar kırdı. Akşam oldu mu, karanlık çökerken, hepsi yine evlerine barklarına dönüyorlar.

Luong, gözlerini uzaklara dikmiş, insanların kırlarda böyle grup grup uzaklaşıp gitmelerini seyrediyor. Tek kelime çıkmıyor ağzından. Sıkılmış yumrukları ceplerinin dibinde iri iki çakıl taşı gibi.

Güneş yükseliyor. Henüz yanan tek tük lambalar incik boncuk taneleri gibi görünüyor ortalıkta.

Dördüncü takım pilotları kamyonun beton piste atılıyor, avcı uçakları dizisine doğru ilerliyorlar. Luong, 24 gövde numaralı kendi uçağını fark ediyor; makinistlerin şefi Ngo Amca metal merdivenin üst basamağına çıkmış, kabinin içine doğru sarkmış, büyük bir tutkuyla bir şeyi gözden geçiriyor.

Luong'un kendisine baktığını fark eden Ngo, doğruluyor yerinden. Aynı el hareketiyle selamlaşıyorlar.

Pilot, birleşme yerinde arkadaşlarına yetişebilmek için adımlarını sıklaştırıyor. Birlik kumandanının kumanda uçağı da az önce gelip havaalanının ilkyardı arabasının yanında, çimenlerin üstünde durdu. Yoldaş Toan bugün amma da erkenci.

Daha şimdiden uçuş düzenine göre giyinmiş ve deri kasketini başına geçirmiş; güneşten yanmış yüzüyle, sert, saçaklı ve gür kaşlarıyla, dört köşe çenesiyle bir *tuong vo*'yu, yani askerlik sanatında yordam bilen bir generali andırıyor.

“Dördüncü takım bu sabah, öngörülen plan gereğince uçuş yapacak. Uçuş sırasında uyanık olmalı, herhangi bir çatışmaya

her an hazır bulunmalısınız. Açıkta dolanıp duran dört Amerikan uçak gemisi var. Düşman hücumunun Hanoy yönünden ya da Hayfong tarafından gelmesi kuvvetle muhtemel. Hatta bizim buraya bile saldırabilirler.”

Kay'ın buyruğu üzerine, bütün takım koşar adımla teçhizat barakasına gidiyor, çocukların hepsi kalın uçuş giyimlerini sırtlarına geçiriyor. İlk Mig'in kalkış pistinde kulakları sağır edici bir ıslık çıkararak kaydığı görülüyor. Başlığını düzelden Luong, kafesli pencereden dışarı bakıyor. Uçak henüz hareketsiz. Ama kanatları da kuyruğu da titriyor birden, tıpkı boşluğa atılmak için gerinen bir kuş gibi. Sonra toprakta eşiniyor ve kıyametler koparak burnunun doğrultusuna saldırıyor.

“Gözcü uçuşunu kim yapacaktı?”

Toan, tabancasını tutan bel kemerini yokluyor. Luong'un yararına şöyle mırıldanıyor:

“Hiç şüphe yok bugün öbür arkadaşlar savaşacak. Bize de sadece onlara 'Bravo!' diye bağırarak düşecek. Göreceksin.”

“Mutlaka böyle olacak demek değil!” diyor uçuş düzenine göre giyinen ve bir köşede ayakta duran Ban. Sonra bir ayağının üstünde yaylanır gibi yaparak ekliyor: “Albayın sözlerini duymadın galiba. Kim dedi sana bizim de düşmanla boğaz boğaza çarpışma imkânımız olamayacak diye.”

“Hadi hadi üzülmeyin, işinize bakın. Size de uçuş fırsatı çıkacak.”

So, Toan'ı omuzlarından tutup sarsıyor:

“Bakıyorum, senin motor daha şimdiden ısınmış, ha?”

“Isınmış ne demek? Yanıyor.”

Bu cevabı Toan'ın yerine siyasi komiser vermişti.

Komiser genç pilota döndü sonra:

“Bugün ilk defa olarak çift devriye uçuşuna çıkacaksın. Sakin ol. Birinci grupla beraber olacaksın. Düşman tarafından rahatsız edilmezsek öğleye kadar iki ayrı uçuş yapabileceksin.

Öğleden sonra da yeni bir uçuş. Dünden kalan eksikliğini gidermek için bu kadarı yetecek herhalde, değil mi?”

“Biliyorsun Kay, daha önceki bütün günlerin acısını çıkarmak istiyorum ben.”

Gülümsemeye çalışıyor Toan. Yere çöküyor, bir anda yaylanarak doğruluyor, deri başlığını başına geçiriyor, çene kayısını düzeltiyor.

Onun keyfinin yerinde olmadığını herkes biliyor. İki gündür tam uçuş sırası kendisine geldiği anda... Bir tehlike işareti her şeyi en aşağı bir saat aksatıyordu.

Dün akşam kantinde ağzını açıp tek kelime konuşmamıştı arkadaşlarıyla. Asmış durmuştu suratını. Ağzındaki pirinci çiğneyip çiğneyip durmuştu, yutmadan. İki üç lokma ya yemiş ya yememişti.

‘Bu böyle giderse,’ diye düşünüyordu kendi kendine, ‘işler böyle bir gün var bir gün yok olacak şekilde giderse ne olacak? Gereği gibi hazırlanamayacağım, savaş birliklerine katılacak kadar deneyimim olmayacak.’

“İsmarlama uçuş tarifesi düzenlediler senin için. Daha ne istiyorsun? Hadi şimdi iş başına.”

Ban ve Toan pistte uygun adım yürüyorlar. Güneş kızıl bulutların arasından sızadı; eğik ışınlarıyla otları bir pas rengine boyuyor. Gözcü Mig, zeminin üstüne büyük bir daire çiziyor.

Dokumacının mekiğini andıran ince uzun Mig, gözcü uçağının inişe geçmesini bekleyerek yavaşça kayıyor. Önce hareketsiz bir şekilde vınlıyor, sonra göz kamaştırıcı bir manzarayla göğe doğru fıskırıyor, dimdik bir şekilde.

“İlk uçuş,” dedi Luong, “uçacağı izlemek için başını havaya kaldırıyor.”

Luong daha yeni katıldı bu birliğe ama Toan’a karşı hemen büyük bir saygı duymaya başladı. İlk dayatma hareketi sırasında onun bir piyade birliğine kumanda ettiğini herkes biliyor. Kuzeydeki bütün savaş alanlarında boy göstermişti: Dördüncü

Sömürge Yolu hareketinden Duru Irmak savaşına, Kızıl Irmak hareketinden Kuzeybatı Dağlarına, deltadan Dien-Bien-Fu'ya kadar. Kırk yaşlarında vardı ve Luong'a kendi babasını hatırlatıyordu. Babası yaşasaydı şimdi elli yaşında olacaktı. Herhalde o da yüksek rütbeli bir subay olurdu Toan gibi, alayın siyasi komiseri Viy gibi... Onlar aynı devrim kuşağından geliyorlardı, Luong'un ağabeyleriydi, asker arkadaşlarıydı.

Ağız laf yaptıkça eli de boş durmayan bir adamdı Toan. Tabii çalışmasıyla konuşmasını bastırıyordu. Öyle uzun uzun söylevlere giriştiğı yoktu. Parti'nin ve devrimin yeni ihtiyaçlarının gerektirmesi üzerine Hava Harp Okuluna girdiğı zaman piyade birliklerine kumanda eden bir subay sıfatıyla normal yaş sınırını çoktan doldurmuş bulunuyordu. Belki gençler kadar hızlı hareket edemiyordu ama ne yaparsa şaşmaz bir şekilde yapıyordu. Bir pilot olup çıkmayı başarmıştı; bütün tepkili uçakları, en modernleri dâhil, çok büyük bir ustalıkla yönetebilirdi. Yerini iyice sağlamlamıştı. İnceleme ve araştırma çalışmalarını hiç aksatmazdı.

Toan yukarda yapılması çok güç bir dönüş uyguluyor. Mig, bulutlara gömülüyor, keskin ıslığı da net bir şekilde kesiliyor, kayboluyor. Aslında henüz çok alçaktan uçmaktadır, az sonra sessiz bir ok gibi beliriyor uzakta. Uçak, öfkeyle göğeyeni den atılmak için onların başları üstünden yeniden geçtiğı ve iyice alçaldığı zaman, Luong, Toan'ın yuvarlak başlığını fark ediyor. Mig'in sıcak soluğı pistin kenarındaki kamışları uğuldatmakta.

Toan'ın uçuş tarzından onun yaradılışının ana özelliklerini de hemen kavrayabilirsiniz: dosdoğru, ölçülü, titiz. Çok kısa bir süre içinde doğru bir karar verebilen, bunu da büyük bir güvenle, hiç yılmadan uygulayabilen bir adam.

Bu hava birliğinden yetişen pilotların hemen hemen hepsi de onun gibi daha önce piyade birliklerinde hizmet etmiş, Fransızlara karşı savaşmış kimselerdi.

Devrimden önce hepsi de ufak birer yumurcaktılar; köyle-
rinde ya da şehirlerinde sığır çobanlığı yapıyor, büyüklerin ba-
cakları arasında dolaşarak ayakkabı boyuyor, kolonyal şapkaları
temizliyor, dondurma satıyor, hamallık ediyorlardı.

Su ve kömür taşıyorlar, işyerlerinde, rıhtımlarda, istasyon-
larda maden talaşı topluyorlardı.

Gerilla oldular sonra, milis, savaşçı oldular. *Rüzgârla besle-
nerek, sisin içinde uyuyarak*, her gece ölüme meydan okuyarak
binlerce bambu kazığı, tekinsiz el bombası attılar.

Birinci dayatma hareketinden sonra okumayı yazmayı öğ-
rendiler, ama o kadar. Bugünse işte en karmaşık, en güç aygıtla-
rı kullanabiliyorlar; her biri en aşağı yedi sekiz, hatta on kadar
hava savaşına katılmış durumda. Luong, subaylığa yükselmiş bu
ağabeylerinin her birinde kendi kuşağında eksik olan bir şeye,
zengin ve uzun savaş deneyimlerine hayrandır.

Ban'a gelelim. Ban, daha önce Hay-Duong yakınlarında, 5
numaralı yolda uzun süre *dü-kiş** olarak hizmet etmiş. Peki, bu-
gün? Bugün de öyle değil mi sanki? Onun uçuş tarzında o eski
deneyimlerden kalma bir şey, şeytansı, kurnaz, hınzırca bir şey
yok mu? Luong, onun uçuşunu seyrederken gülmek mi hayran
olmak mı gerektiğine tam bir karar veremez, daha doğrusu hem
güler hem de hayran olur.

Gösterişi seven biri değil Ban; hünerlerini her an orta-
ya dökmenin heveslisi değil. Ama savaş sırasında başının her
noktasında gözleri var gibidir. Düşmanı yoklamak için binler-
ce tarz kullanır; düşman o anda ne yapmayı düşünüyor, Ban
bir bakışta seziverir bunu. Ve bir anda ortada belirlemek için en
uygun durumu kollar. Bir gerilla olarak kalmıştır. Ama bir za-
manlar el bombaları fırlatan kolu, şimdi Mig'lerin özelliklerini
kullanarak düşmanın kafasına şimşek gibi darbeler indirmek
için uzanıyor.

---

* Partizan, gerilla.

Ya So? So nasıl? Çift devriye uçuşunda Luong'a eşlik eden So'nun tavrı öbürlerine hiç benzemez. Burada hemen belirtmeli ki So, Luong'un, yanında bulunmaktan en çok haz duyduğu arkadaşlardan biridir. Nam-Bo'ludur kendisi, Saygon-Şolon yakınlarında Gia-Dinh'te doğmuş. Devrimden önceki işi ateşçilikmiş. Mekong Irmağı'nın kollarından birinde işleyen bir gemide çalışmış uzun süre. Sonra, ikinci dayatma hareketi sırasında Kamış ovasında mukavemetçilere silah sağlayan bir donatım atölyesinde bulunmuş. Her haliyle köylülüğünü muhafaza etmiş bir arkadaş So; işte son derece sıkı ve gayretli, sorulara hafif bir gülümsemeyle karşılık verir. İnceleme ve savaş dışında geçen zamanlarında da elleri boş dursun istemez. Bakarsınız bir vidayı sıkıştırıyor, bir şeyleri toparlıyor, bir yere çivi çakıyor, bir şeyi onarıyor. Sandalyelerin işi bitti mi bu kez kümese, vantilatörlere sarılıyor.

So, iniş sırasında olduğu gibi kalkış sırasında da aygıtını titizce inceler. Normal uçuşlarda makineyi yumuşak ve ölçülü bir şekilde yönetir. Savaş sırasında ise düşmana önceden kestirilmesi mümkün olmayan ani darbeler indirir. Kritik anlarda öyle birtakım çılgın ve cüretli şeyler keşfeder ki düşman düşünecek zaman bile bulamaz.

Bir keresinde bir F-105'in üstüne öyle bir nişan alarak ateş etmişti ki beriki gökte infilak ederek parça parça olmuştu.

Bir başka sefer So, 7. Filo'ya bağlı bir F-8'in peşine düşmüştü. Amerikalı pilot da oldukça yaman bir adamdı. Kendi uçağı bir isabet aldığı ve kanatları hasar gördüğü halde, çatışmaktan çekinmeyerek attığı bir füzeyle Mig'i karnından yaraladı. Çok geçmeden iki uçak da birlikte okyanusa düşmeye başladı. Bu olayda, So, hızlı refleksleriyle felaketten kurtuldu. Düşmanının hücumunu savdıktan sonra dalgaların hizasına kadar düşmanının üstüne pike etti, bir yandan da ateş ediyordu. Amerikan uçağı sulara karışıp kayboldu.

Hep şu hayali kurar So: Mig'ini aldığı gibi Güney'e uçacak, orada Amerikalılarla savaşacak. Hiç değilse şimdilik zafer tab-

losuna bir Fantom ekleseydi memnun olurdu; Amerikan hava kuvvetlerinin en yeni avcı uçaklarından biri olan bu Fantom'lardan bir tanesini düşürmek So'nun büyük tutkularından biri haline gelmişti.

Luong ve Toan, kendi birlikleri içinde tek düşman uçağı düşürmemiş iki pilottu. Luong savaş deneylerine yeni başlamıştı daha. Toan ise henüz alıştırma uçuşları dönemindeydi. Ama herkesin Toan'a büyük güveni vardı. Evinde gibiydi bu çocuk gökyüzünde: sudaki balık gibi. Onun, Mig'ine karşı sevgisinin, bir müzisyenin kemanına karşı duyduğu sevgiden daha büyük olduğu kanısındaydı herkes. Boş zamanlarında akordeon çaldığı Toan. Her ne kadar bu işte usta olmaktan uzaksa da.

Toan inişini yaptı ve kumanda noktasına gelip durdu. *Savaş kuşları* çift çift uçuşa geçiyorlar. Şimdi göğü kaplayan kat kat bulutların üstüne yükseliyorlar. Bu sabah, bir düşman hücumu olmazsa, 4. takımın alıştırma programı gereğı gibi uygulanacak şüphesiz.

“Sıra bizde şimdi!”

So, ayağı kalkıyor. Eliyle pantolonunun tozunu siliyor. Luong'la birlikte hızlı adımlarla uçaklarına doğru yürüyorlar: 22 ve 24 no'lu uçaklar bunlar, yan yana duruyorlar.

II

MAKİNİST, kabinin kapağını çekiyor. Luong, camın öte tarafından onun eğilmiş kendisine bir şeyler söylemekte olduğunu görüyor, ama reaktörlerin gürültüsünden tek kelime duymaya imkân yok.

Ngo Amca, merdivenden iniyor ve sert bir hareketle çekiyor onu; birkaç adım geriye gidiyor, çimenlerin üstünde dikilip duruyor, kollarını sallıyor bir yandan... Bu sırada So'nun yönettiğı uçak sıradan ayrılıyor, kalkış pistine doğru kayıyor.

Luong da hemen arkasından onu izliyor, yalnız kendi uçağını biraz sağ tarafa almaya da dikkat ediyor. Bir an genç pilot, arkadaşının yüzünü fark ediyor uzaktan: ciddi ve sert bir yüz bu.

Düşünüyor Luong: isterse havalarda yüzlerce saat yapsın insan, şu kumanda yerine oturur oturmaz belirli bir duygu içine giriveriyor hemen; yüzü So'nunki gibi geriliyor, ciddileşiyor. Bir bunalım, bir sıkıntı duygusu mu bu? Değil. Ciddi ve sakin olun, beklenmedik her tehlikeye karşı peşin bir meydan okuyuşun ifadesi diyebiliriz. Avcı uçağı pilotu için her uçuş yeni bir deney olabilir, yeni yeni kanıtlar getirebilir. Bütün duyuları, özellikle görme ve işitme duyuları, yeni bir elektrik akımına tutulmuşçasına, dirilir, billurlaşır, keskinleşir. Ayağını şöyle hafifçe bastırması, son derece inceliklerle dolu bir çalışma dozu, bir sanat gücü taşır; duyuların ağırlığı hesaplardaki işlemlerle birleşir, onlarla iç içe işlemeye başlar. Bütün hareketlerine daha bir güven gelir.

Partizan da öyledir hareketlerinde. Her savaşta, hatta parmağını tetiğe dokundurduğu bazı başka anlarda, birden içinde böyle bir ışığın parlayıverdiğini duyar.

Kalkış pisti. Luong hep So'yu izliyor, yalnız bir parça yanda kalmaya da her zaman dikkat ediyor. İlerde, arkadaşlar, Toan'ın çevresinde toplanmış, başlarını havaya kaldırmışlar, ama onları iyice seçebilecek vakit yok. Bir saniye geçiyor geçmiyor, aynı düğmeye basılmasıyla harekete geçmişler gibi iki uçak da toprakta kıyametler koparmaya başlıyor. Beyaz pist, otların yeşilliği, havalanındaki binalar, pilotların üstüne saldırır gibi oluyor. Luong, kendini iyice hafif hissetmeye başlıyor, salıncakta bir çocuğun çok yükseklere doğru sallanırken duyduğu duygu içinde: havalanıyor.

Taptaze bir sabah yeli. Yükselen uçakların altında her şey yumuşak ve uysal görünüyor; her şey mavimsi bir sis içinde: bambu çitleri, satranç tahtasını andıran pirinç tarlaları, killi topraklar, kanallar, kırmızı ve çivit rengi.

Daha yukarda, pamuk gibi bulutların içine girince, yer neresi gök neresi belli olmamaya başlıyor artık. So'nun uçağı muson bulutlarının köpüklü dalgaları arasına gömülüyor, kayboluyor. Aynı bulutlar halka halka Luong'un yüzünü çerçevliyorlar; o kadar yakın ki onlar, Luong'la aralarında sadece kabin penceresinin camı var. İnsanın sonsuz olarak böyle uçup gitmesi, bu bembeyaz dünyanın içinden çıkmayı hiç aklına getirmeden, böyle, mesafeleri aşıp aşıp gitmesi ne güzel şey olurdu... Ama Mig, sivri burnuyla o beyaz bulutların tavanını delip geçiyor işte. Duong'un uçağı masmavi ve günlük güneşlik bir gök genişliğinde buluyor kendini. Yükseldikçe yükseliyor. So'nun aygıtı aşağılarda tuhaf bir kayık gibi, elmastan bir kayık gibi, hiçbir engelle rastlamadan maviliklerde kayıp duruyor.

Daha da yükseliyorlar. Luong'un başının üstünde yaman bir mavilik, kırışıksız, çizgisiz bir gök maviliği. Uçağının altında ise alabildiğine bulutlar, kat kat olmuş bulutlar, titreyen bir ışıltı, bu sisler okyanusunun üstünde bir gümüş çizgi, daha uzakta bir ada. Bir sessizlik, bir ıssızlık görünümü içinde uzak bir dünya; uzak, zamanın dışında.

Luong, yanını arkasını gözlüyor. Bunu yaparken tabii ışık oyunlarına fazla dalıp dikkatini köreltmiyor. Ama içindeki o sürekli coşkuyu, o duru alevi de yitirmemeye çalışıyor. Kendi reaktörü vuvv-vuvv diyor durmadan, ormanda rüzgârın çıkardığı ses gibi. Çevresindeki bütün renkler, bütün tüpler, bütün borular, bütün düğmeler, bütün kadranslar kendisiyle Mig'i arasına serilmiş bağlardı sanki, sinirler ve kan damarları gibi kendisini uçağına bağlıyordu. Ve Mig, ne söylese dinliyordu, en ufak işaretini anlıyor ve ona göre hareket ediyordu.

"24, sen misin? Burası 22. Benim arkamdan sola döneceksin." (So'nun sesi bu.)

"Sola dönecek, peki."

Altta, So'nun uçağı bir daire çiziyor ve yere inmek için pike yapıyor. Luong da aynı manevrayı yapıyor.

Tam bu sırada birlik kumandanının aceleci sesi çınlıyor kulaklıklarda. Daha sözlerini tam anlayamadan Luong, Kien'in ses tonundan yeni bir şeyler döndüğünü kavramıştır.

"Ejder Şehri! Ejder Şehri! Bir karga! Bir karga!"

Kien'in verdiği bu şifreli mesajın arkasında aşağıdaki arkadaşlarının heyecanlı heyecanlı neler konuştuklarını anlıyor Luong.

"Aşağıda! Yalıların tam üstünde! Çabuk olun, kaybolacak!"

"Amma da cüretli, hıyara bak!"

"Ejder Şehri!" diye bağırarak Kien'in sesi öbür gürültülü konuşmaları bastırıyor. "Sola dön, 220."

"220, peki."

So'nun cevabı, toprağa bağlı radyosu aracılığı ile Luong'a erişiyor. İki Mig de tam gazla çalışıyor. Artık normal alıştırma kuralları söz konusu değil. Topraktakilerin fikrini kavramışlardı. Düşman uçağının dönüş yolunu kesmek söz konusuydu. Belki de bir gözlem uçağıydı bu, dağ zirvelerinin hizasını alçak bir uçuşla izliyordu.

So ve Luong, düzenlerini muhafaza ederek bulutların içine dalıyorlar; önlerinde, şurada burada, birtakım yeşil doruklar, gök tavanına doğru sivrilen birtakım uçlar. Ve kanatlarının altındaki toprak parçası: Batı. Bu tiftiklenen, didik didik olan pamuk beyazlığı içinde kendilerine pusu kurmuş ne kaya sivrilikleri, ne korkunç dağlar var kim bilir. Düşman buralardan sıvışabilirdi. Ama bugün başka bir durum var ortada. Düşman uçağı, bugün çok aşağılara, bütün manzarayı örten bulut kitlelerinin içine girerek kendini tehlikeye atmak istemezdi herhalde.

"24, durumunuzu inceleyin."

Oynaşa oynaşa su yüzeyine ulaşan iki balık gibi, Mig'ler de aralarındaki mesafeyi bozmadan birbiri ardı sıra güneşe çıkıyorlar. Aşağıda bulutlar dağılıyor, tepelerin çizgilerini, süslerini örten örtüler kalkıyor yavaş yavaş. Neredeydi acaba şu haydut uçak? Onu nasıl düşürmeliydi?

“Ejder Şehri! Hedef önünüzde, 12 kilometre ötede.”

“12 kilometre, peki.”

So'nun sesinde metin, net bir ifade var.

“Ejder Şehri! Silahlarınızı kontrol edin. *Dang hoang*.”

“Nasıl gerekiyorsa öyle. Düşmanı yok etmeye hazırlanın!”

(Toan'ın sesiydi bu).

Canla başla uçuşa devam eden Luong bir yayın kirişi gibi gergin hissediyor kendini.

Yeryüzünün mesajları devam ediyor:

“Ejder Şehri! Sola dikkat! Yeşil sinek. Yükseklik 4200 metre.”

İşte orada! Yufka bulutlar arasında bir kaybolup bir görünüyor; işte şimdi Luong'un uçağının tam altında! İki turbo-reaktörü var. Dağ doruklarının hemen hizasında uçuyor. Bizim kendisini fark ettiğimizi anlamış gibi. Kanadı üstünde dönüyor, türlü türlü oyunlar deniyor, daracık ve karmakarışık vadiler arasına dalarak kaçıp gitmenin yollarını arıyor.

“22, burası 24. Yarım tur yap. Destek durumunu al.”

(Luong bu, So'ya söylüyor.)

“24 hücum etmek istiyor. Cevap veriniz.”

“Tamam. Pike edin! Tamam!”

Luong, yardımcı haznesini laçka edip Amerikan uçağına doğru pike ediyor, onun sırtına gidip bir cehennem ateşi yağdırmaya başlıyor. Kırmızı nokta dizileri, sıkılmış demetler halinde havada uçuyor, düşman uçağının sağ kanat uçlarına isabet ederek gökyüzüne beyaz şimşekler saçıyor. Sonra, Luong birdenbire doğruluyor, zikzaklar yaparak giden hasmını geçiyor, göz açıp kapayana kadar geçen bir süre içinde, So'nun uçağının kendisini korumak için döndüğünü görüyor.

Ah, şimdi bir R.B. 66, elektronik bir gözlem âleti olacaktı ki. Ne değerli buluştur o âlet. (Şu *yeşil sinek* de nereye gitti acaba?) Mig, keskin bir haykırışla dönüyor ve ikinci bir dalış yapıyor.

So'nun sesi:

“24, yüksekliğe dikkat!” diyor.

Aşağıdan da şu mesaj geliyor:

“Ejder Şehri! Acele et! 24, yaklaş ve ateş et!”

Luong sürekli pike halinde. Mavi zemin üstünde beyaz yıldızlı Amerikan bayrağını çok güzel seçiyor. *Johnson*'un* kirli sarı rengi ikinci bir defa karşısında büyüyor ve görüş aynasını tamamen dolduruyor. Luong, ezercesine basıyor tetiğe; içinde yere devirmek istediği bir adamın ensesini sıkarmış gibi bir izlenim var. Kızıl çizgiler, kaim ve uzun gözlem uçağının burununu ve kanatlarını buluyor. Mikaymış, madenmiş, *Johnson*'un üstünde ne varsa havaya saçılıyor. Yarı yarıya gövdeden ayrılmış bir kanat iyice kopuyor ve Amerikan uçağı alevler içinde, duman püskürerek, dağlara düşüyor.

“Yanıyor! Düşüyor! Bir paraşüt!”

So'nun çılgınlıkları.

Luong'un Mig'i bir şahlıyor, sonra tekrar ok gibi yukarılara yükseliyor. Önce iki taç yaprağın sonra bir üçüncüsünün gökte açıldığını görmeye ancak vakit bulabiliyor.

Ve haykırıyor:

“Üç paraşüt! Truong Son, enseleyin onları! Çabuk!”

“24, sola! Ateş! Solda, tamam!”

So'nun sesi bu. Luong, So'nun sesini duyar duymaz yerinden sıçırıyor, kolu çekiyor, daha bir hız veriyor aygıtına. Uçak, bütün iskeleti titreyerek, sertçe dönüş yapıyor. Gerisinde parlak ve uzun bir leke: bir füze! Kaçıp kurtulması gerek. Luong, iki eliyle birden kola asılıyor, omuzları ve sırtı bakır bir duvarla eziliyor sanki, gözlerinde binlerce yıldız. Mig dönüp duruyor havada, oyunlar yapıyor, hırçın bir ıslık içinde. Bulutlar, mavi gök setleri, doruklar, ormanlar, çılgınca halkalanıyorlar Luong'un çevresinde. İkinci bir füzenin parıltılı serpintisi de isabet etmiyor. Uzun ve sivri burunlu bir Fantom uçağının sağ tarafında beliriverdiğini görüyor Luong. Ve hemen yükseliyor, patlayan bombaların kısa ve akkor halindeki şimşeklerinden uzaklaşmak istiyor.

* Vietnamlılar bütün Amerikan uçaklarına “Johnson” adını takmışlar.

So'nun Mig'i durur mu, o da düşman uçağının peşine takılıyor; böylece Nam-Bo'lu mert çocuk, Luong'u içinde bulunduğu güç durumdan kurtarıyor. Şimdi ikisi de demin düşen uçağın yardımına koşan bu yeşil sineklerle kapışmak üzere.

Luong, kendi Mig'ini So'nunkinin izine sokarken yeni bir Fantom'un gelmekte olduğunu görüyor. Grup başı olacak bu uçak. Onun arkasında da iki nokta seçiliyor: İki uçak daha.

“22, sola. Üç F-4 var.”

Her şeyi ekip arkadaşına haber veren Luong, düşman uçaklarının bulunduğu tarafa, sağa doğru fırlıyor. So ise ona destek olmak için kanadının üstünde bir dönüş yapıyor. Üç düşman, bu kez daha ihtiyatlı gibiler, uçuş düzenlerini değiştirip birbirlerinden ayrılıyorlar. Amaçları, Miğferi çevirmek ve onları ters yönden kısırmak. İki grup da birbirlerinin zayıf taraflarının belireceği anı kollayarak, ateş açmadan gökte bir çapraz meydana getiriyorlar.

“Ejder Şehri! Kızıl Irmak'a! Kızıl Irmak'a! Harekete geç!”

Merkezin iniş emri bu. So, emirden Luong'u da haberdar ediyor. İkisi de düşmanla teması kesip büyük bir bulutun gerisine kayıyorlar. Ama gözleri geride, bir yandan da geride ne oluyor diye bakıyorlar. Ne var ki bu arada *Kon-ma*'lar* da kendi aralarında kararlaştırmışlar, onlar da bir anda sırta kadem basıyorlar.

Düşürülen uçaktan yükselen simsiyah duman sütunu ta uzaklarda bir orman setinin arkasından görülüyor hâlâ. Paraşütle atlayan Amerikalıların yeri daha iyi belli oluyor böylece. Pilotlar yere inmişlerdir, belki de halk milisleri tarafından yakalanmışlardır bile.

---

* Birleşik Devletler Hava Kuvvetlerinin Phantom (metinde Fantom) tipi uçaklarına Vietnamlılar *Kon-ma* diyorlar; *Kon-ma*'nın sözlük anlamı da aynıdır: hayalet.

III

KİMİN aklına gelirdi ki Luong günün birinde küçük kız kardeşiyle tekrar görülecek. Hem de Kiyö Son'da.

İzin almıştı. Çok yakıcı bir öğle üstü yola çıktı. Yirmi kilometreden fazla tutan bir mesafeyi, düzenli bir ritim içinde pedal çevirerek aştı. Bir fırın sıcaklığı vardı çevrede. Luong gırtlığına kadar kırmızı renkli toza toprağa batmıştı. Yol desenez, güneşin alevinde titreyen bir yol.

Akşama doğru, güneşin eğik gelmeye başlayan ışınları altında dağın eteğinde ağaçlıklı tepeler arasında parıldaayan bir su gördü uzaktan. Kiyö Son...

Yapma göl, bütün manzarayı değiştirmiş. Ama Luong, yere kapanmış bir fil profili çizen bu tepeleri, yarı eğimli araziye dağılmış kulübeleri çevreleyen bu dikenli ağaççıkları, bu bambu çitleri çok iyi biliyordu. Eskiden, şu tepenin üstünde, yola hâkim yerdeydi ev.

Vaktiyle annelerinin belki sığınacak bir yer bulurlar diye kendilerini bu bölgeye getirdiği günlerden beri kaç yıl geçmiş, on beş yıl, on altı yıl. Luong o sıralarda on iki yaşındaydı, Dao ise yedisine basıyordu. Köy halkı onlara bambudan bir kulübe yapmaları için yardım etmişti. İçine bir dikiş makinesi yerleştirilecek, ayrıca bir ahır bölmesi yapılacak kadar geniş bir kulübe. Ne yazık ki orada çok çok bir kere kutlama töreni yapabilmişlerdi. Lejyonerler gelmiş ve her şeyi değiştirmişlerdi... Luong, gözlerini tepelerin yumuşak çizgilerine dikiyor. Unutulmuş ne görüntüler saklı onlarda.

O günlerde bu kel topraktan ne alınabilirdi ki? Çakıllar, *arı taşları* arasında, şuraya buraya serpilmiş sivri yapraklı bir iki ot kümesinden başka ne yetişiyordu? Bir iki *manyoka* ekebilmek için, insanın, kolları durana kadar yeri çapalaması, kazması gerekiyordu.

Gri toprak çok katı olup fayans kırıklarını hatırlatır şekilde çatlak çatlaktı. Luong bu köylerdeki eski yaşantısı sırasında her gün karşı karşıya geldiği açlığın yüzünü unutmamıştı. Bir damla su bulabilmek için uzun bir mesafeyi kat etmek gerekirdi. Pirinçler solmuş, kurumuş olurdu, katı toprakta çırpınıp dururdu. Kadınların üstünde bir dondan başka giyecekleri yoktu. Evet, gerçekten de böyleydi durum... Sık sık annesini ziyarete gelen So Teyze'yi hâlâ hatırlıyor. Yılın dört mevsiminde aynı şeyi giyerdi So Teyze: Vücudunun üst kısmında göğüslerini örten koyu renkli bir bez, ayağında on yerinden yamalı bir don. Öğle vakti pirinçten dönerken eve uğrar ve içecek bir yudum su isterdi; sırtı çıplaktı, güneşin altında kala kala tabaklanmış gibiydi, yanmıştı sanki.

Çok, çok değişmişti Kiyö Son. Hele o göl, gökyüzünden düşmüş gibi bir şeydi.

Öğrenimini uzaklarda, dost bir ülkede yaparken, Luong, *Nhan Dan* yayın organının bir sayısında yeni barajın açılış haberini okumuştı. Bugünse onu gözleriyle görüyor işte. Ve bir türlü bakışlarını ayıramıyor ondan.

Pirinç tarlaları suya doymuş. Bir kanallar dizisinin meydana getirdiği su ağının üstünde kuğuların yüzdüğü görülüyor. Kızlar görüyorsunuz, pantolonlarının paçaları iyice kıvrılmış, omuzlarında silah, bir gidip bir geliyorlar; elleriyle iterek sürdükları âletlerle otları kesiyorlar, temizliyorlar.

Bambaşka bir hayat gelmiş buralara. Çakıllı tepelere bile, onlara bile, yumuşak yaprakçıklarıyla yollara kadar inen sandal ağaçları dikilmiş.

Göl bir genişlik kazanıyor. Parlak bir ayna ve bulut gölgeleri. Baraj, göklere yükselen bir duvar gibi sarp. Bir uçta tuğla yığınları, harap olmuş, yıkılmış bazı evler: geçen yılın beşinci ayında yapılan Amerikan hava baskınından kalan izler bunlar. Radyodan öğrenmişti bu baskını Luong. Ama nasıl üzülmüştü.